

Ilmiy-texnikaviy matnlarni tarjima qilishda adekvatlikka erishishdagi asosiy qiyinchiliklar

Shermatova Bahoroy Isoqul qizi
bahorash93@gmail.com

Katta o'qituvchi
Samarkand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya. Maqolada tarjima xatolarining kelib chiqish sabablari, turlari va ularning ta'siri haqida so'z yuritilgan. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan xatolar asosan tarjimonning bilim darajasi, asl tilni va mavzuni yetarlicha bilmasligi, shuningdek, til va madaniyatlararo interferensiya tufayli ro'y beradi. Xatolarni aniqlashda asl matn bilan tarjimani solishtirish muhim bo'lsa-da, bu har doim ham xatoning sababini ochib bermaydi. Tarjima xatolari turli darajalarda bo'lishi mumkin: asl mazmuni butunlay buzadigan xatolar, ma'noni noto'g'ri etkazadigan xatolar, stilistik me'yorlardan chetga chiqadigan xatolar va tilning majburiy me'yorlarini buzadigan xatolar. Matnda ingliz, rus va o'zbek tillaridagi sintaktik farqlar ham ta'kidlangan, ular tarjima jarayonida xatolarga sabab bo'lishi mumkin. Xulosa qilib, tarjima jarayonida turli omillar, jumladan, til, madaniyat va dunyoqarash farqlari, xatolarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Kalit so'zlar: tarjima xatolari, interferensiya, asl matn va tarjima, til va madaniyat farqlari, leksik, grammatik, sintaktik xatolar

Основные трудности в достижении адекватности при переводе научно-технических текстов

Шерматова Бахорой Исокул кизи
bahorash93@gmail.com

Старший преподаватель
Самаркандский государственный институт иностранных языков

Аннотация. В статье рассматриваются причины, виды и последствия ошибок перевода. Ошибки, возникающие в процессе перевода, в основном обусловлены уровнем знаний переводчика, недостаточным знанием исходного языка и предмета, а также языковой и культурной интерференцией. Хотя при выявлении ошибок важно сравнивать исходный текст с переводом, это не всегда позволяет выявить причину ошибки. Ошибки перевода могут быть разной степени: ошибки, полностью искажающие исходное содержание, ошибки, неправильно передающие смысл, ошибки, отклоняющиеся от стилистических норм и ошибки, нарушающие обязательные нормы языка. В тексте также выделяются синтаксические различия в английском, русском и узбекском языках, которые могут стать причиной ошибок в процессе перевода. В заключение следует отметить, что различные факторы, включая языковые, культурные и мировоззренческие различия, приводят к ошибкам в процессе перевода.

Ключевые слова: ошибки перевода, помехи, исходный текст и перевод, языковые и культурные различия, лексические, грамматические, синтаксические ошибки

The main difficulties in achieving adequacy in the translation of scientific and technical texts

Shermatova Bahoroy Isoqul qizi
bahorash93@gmail.com

Senior teacher
Samarkand State Institute of Foreign Languages

Annotation. *The article discusses the causes, types and effects of translation errors. Errors that occur in the translation process are mainly due to the level of knowledge of the translator, insufficient knowledge of the original language and subject, as well as linguistic and cultural interference. Although it is important to compare the original text with the translation when identifying errors, this does not always reveal the cause of the error. Translation errors can be of different degrees: errors that completely distort the original content, errors that incorrectly convey the meaning, errors that deviate from stylistic norms and errors that violate the mandatory norms of the language. The text also highlights syntactic differences in English, Russian and Uzbek, which can cause errors in the translation process. In conclusion, various factors, including language, culture, and worldview differences, lead to errors in the translation process.*

Keywords: *translation errors, interference, source text and translation, language and culture differences, lexical, grammatical, syntactic errors*

Ilmiy va texnik tarjima – bu tarjimonning diqqat markazida turli xil ilmiy uslubdagi matnlarga qaratilgan faoliyat sohasi: tadqiqot ishlari, maqolalar, ma’ruzalar, darsliklar, sharhlar va boshqalar. Tarjima faoliyatining ushbu sohasining o‘ziga xos xususiyatlari va bu sohada mutaxassis nima ishlashi kerakligi haqida gapiramiz.

Hozirgi vaqtda mamlakatlar o‘rtasidagi ilmiy-texnikaviy hamkorlik axborot hajmining oshishiga olib kelmoqda. Shu bois ilmiy-texnikaviy adabiyotlarni tarjima qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ilmiy va texnik tarjima – bu turli tillarda so‘zlashadigan odamlar o‘rtasida ixtisoslashgan, ilmiy va texnik ma’lumotlar almashish uchun foydalaniladigan tarjima. Bunday tarjima hujjatlar va materiallarning ilmiy va texnik tarjimasidir.

Ilmiy uslubning yagona vazifasi intellektual va kommunikativ maqsadni saqlab qolishdir. Bu omil ilmiy uslub xususiyatlarining tabiati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu jarayonda, tarjimon tarjima jarayonida ko‘pgina muammolarga duch keladi.

Ilmiy-ommabop matnlarni alohida tarjima qilishning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak – masalan, ilmiy-ommabop nashrlar uchun maqolalar, sharhlar va fikr-mulohazalar.

Bunday materiallarda ilmiy, texnik va publitsistik taqdimot uslublarining xarakterli elementlari bir-biri bilan chambarchas bog‘langan, shuning uchun tarjimon bu ikkala yo‘nalishda ham bilimga ega bo‘lishi kerak.

Ilmiy-texnikaviy matnlarni tarjima qilish xususiyatlari. Ilmiy-texnikaviy adabiyotlarni tarjima qilishning o‘ziga xos jihatlari biz yuqorida muhokama qilgan ilmiy nutq uslubining o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Matnning atamalar bilan yuqori to‘yinganligi. Ko‘pincha tarjima uchun taqdim etilgan material deyarli butunlay ilmiy va yuqori darajada ixtisoslashgan atamalar, qisqartmalar, shuningdek, maxsus lug‘at – kontekstda o‘z ma‘nosini o‘zgartiradigan va atamalarga aylangan atamalarning hosilalari yoki keng tarqalgan ishlatiladigan so‘zlardan iborat.

Tarjima xatolari tarjimon asl matnning u yoki bu birligini tarjima qilishga qaror qilgan bosqichda yuzaga keladi. Xatolar turli sabablarga ko‘ra yuzaga kelishi mumkin. Ammo tarjimadagi xatolarning asosiy sababi tarjimonning bilimsizligi, ko‘pincha asl tilni bilmaslik va asl matnda muhokama qilinadigan mavzuni etarli darajada bilmasligida namoyon bo‘ladi, degan fikrlar mavjud.

Tarjima xatolarining tabiatini farqlash ba‘zan juda qiyin. Xatolarni aniqlashning eng keng tarqalgan usuli tarjima qilingan matnni asl matn bilan solishtirishdir. Biroq, bunday taqqoslash har doim ham nomutanosiblik sababini ochib bermaydi. Asl matnning tarjimon tafakkuriga ta’sirini, shuningdek, bir til tizimining boshqa til tizimi ustidan hukmronligi tufayli yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tarjima interferensiyasi hodisasini unutmashimiz kerak.

X.K. Garbovskiy tarjima xatolarining bir nechta sabablarini aniqlaydi (Garbovsky, 2004):

1. Asl tilni yetarli darajada bilmaslik;

2. O'rganilayotgan tilni yetarli darajada bilmaslik;
3. Mavzu bo'yicha bilimning etishmasligi;
4. Asl matndagi ma'nolar tizimiga beparvo munosabat;
5. Muallifning individual uslubiga xos xususiyatlarni ajrata olmaslik.

Xatolarning barcha sabablari bir-biri bilan chambarchas bog'liq, chunki ular tarjimonga, uning bilimi, malakasi, tajribasi, mehnat sharoitlari va boshqalarga bog'liq.

Interferentsiya tilning har qanday darajasiga ta'sir qilishi mumkin: fonetik, intonatsiya, leksik. Yozma tarjimaga aralashish birinchi navbatda tilning leksik darajasiga ta'sir qiladi. Aksariyat hollarda bu turli tillar belgilari o'rtasidagi munosabatning nomuvofiqligidan kelib chiqadi: ko'pincha lug'at tarkibidagi assotsiativ sohalardagi farqlarni, leksik moslikdagi nomuvofiqliklarni kuzatish mumkin.

Interferentsiya asl tilning grammatik ma'nosining buzilishiga, sintaktik tuzilmalarning noto'g'ri tanlanishiga, so'zlarning tartibiga, tinish belgilarining noto'g'ri qo'llanilishiga olib keladi. Ikki tillilik sharoitida chet tilidan ona tiliga tarjima qilishda ko'pincha grammatik va leksik birliklarda xatoliklar yuzaga keladi. Shu bilan birga, tarjimon nafaqat boshqa dominant til tizimiga, balki boshqa madaniyat va boshqa dunyoqarashga ham duch keladi. Asosiy qiyinchiliklardan biri shundaki, tarjima bir vaqtning o'zida ikkala tilni ham aktuallashtirishni o'z ichiga oladi (ikki tillilik). Tarjima dinamik ikki tillilikdir, chunki nafaqat ikki til, balki ikki madaniyat ham aloqada bo'ladi. Tarjimon, shunga ko'ra, bu madaniyatlar o'rtasidagi aloqa nuqtasidir (Glushko, 1974).

Bundan kelib chiqadiki, tarjimaga turli omillar ta'sir ko'rsatishi va shunga mos ravishda tarjima xatolarining paydo bo'lishiga olib kelishi aniq.

V.N. Komissarov tarjima sifatini keyingi baholashda teng bo'lmagan rol o'ynaydigan t'rtta asosiy xato turini aniqlaydi:

1) Asl nusxaning mazmunini qo'pol ravishda buzadigan xatolar. Bunday xatolar tarjimaning butunlay boshqacha vaziyatni ko'rsatishiga olib keladi va aslida retseptorni noto'g'ri ma'lumot beradi. Aksariyat hollarda ular tarjimonning asl nusxaning mazmunini noto'g'ri tushunishi natijasida yuzaga keladi. Bundan tashqari, tarjimoni asl nusxa bilan solishtirganda bunday xatolarni aniqlash nisbatan oson.

Xatoning sababini aniqlash qiyin emas: asl matnni noto'g'ri o'qish, chet tilining ba'zi grammatik yoki leksik hodisalarini bilmaslik, asl nusxani to'g'ri tushunish uchun zarur bo'lgan texnik ma'lumotlarning yetishmasligi.

Masalan: In the case of interferences due to potential differences (compensating currents), operating-voltage zero and housing ground must be disconnected on the amplifier and a potential-equilibration line between stator housing and amplifier housing must be established.

Potensial farq (kompensatsiya oqimlari) tufayli pikaplar paydo bo'lganda, elektr ta'minoti tarmog'ining noli va kuchaytirgichning tuproqli avtobusi ajratilishi va stator korpusi va kuchaytirgich korpusi o'rtasida potentsial muvozanat simini o'rnatish kerak.

Tahrirlangan tarjima: Uch faza o'rtasida notekis yuk taqsimoti tufayli neytral simda oqim paydo bo'lishi mumkin, shuning uchun neytral sim va kuchaytirgichning tuproqli tashuvchi elektr kontaktlari bo'lmasligi kerak, neytral simni stator korpusi va kuchaytirgich korpusi orasiga o'rnatish kerak. (modulyatsiya).

Thermodynamometric Analyze measures the mal expansion and related properties.

Termodilatometrik analizator issiqlik energiyasining taqsimlanishini o'lchaydi va qadam bilan birga keladigan harakatlarni bajaradi.

Tahrirlangan tarjima: Termodilatometrik analizator termal kengayish va unga xos xususiyatlarini o'lchaydi (so'zma-so'z tarjima, nutq qismlarini grammatik almashtirish).

Shunday qilib, birinchi turdagi tarjima xatolari tarjimonning so'z yoki iborada qanday tushuncha singdirilganligini, frazeologik siklda qaysi fikr hukmronlik qilishini, asl matnda

tasvirlangan tasvirlangan obyektiv vaziyat xususiyatlarining ahamiyatini tushunmasligidan kelib chiqadi.

2) Asl ma'noni noto'g'ri yetkazishga olib keladigan, lekin uni butunlay yo'q qilmaydigan xatolar. Natijada tarjima asl nusxadagi vaziyatni aks ettiradi, lekin ayrim detallar to'g'ri ko'rsatilmaydi yoki butunlay buzib ko'rsatiladi. Bunday xatolar atamalarning asl nusxasidagi ba'zi so'zlarning ma'nosini noto'g'ri tushunish yoki noto'g'ri tarjima qilish natijasida yuzaga keladi. Shu bilan birga, ba'zan semantik noaniqliklarning sabablarini aniqlash juda qiyin, chunki noaniq yoki cheklangan holatlar bo'lishi mumkin (Glushko, 1974).

Masalan: Extension cables must be shielded, low capacitance type.

Uzatma kabeli bloklangan va past sig'imga ega bo'lishi kerak.

Tahrirlangan tarjima: Uzatma kabeli ekranli va past sig'imga ega bo'lishi kerak. (Tavsifiy tarjima, ilova).

Afsuski, tarjimon har doim ham ma'lum bir tor mutaxassislikni yaxshi bilmaydi va har qanday matnda yangi atamalardan foydalanish mumkin. Bunda to'g'ri tarjima qilishning asosiy sharti filologik ta'lim, so'zning ildiz bog'lanishlarini bilish, kontekstda atamaning mumkin bo'lgan ma'nolarini tahlil qilishdir.

“Tarjimonning soxta do'stlari” ko'pincha tarjimada xatolarga olib keladi. Bu muammo ilmiy-texnikaviy tarjimada ayniqsa dolzarbdir, chunki bu sohada “tarjimonning soxta do'stlari” ko'p. Shuni esdan chiqarmaslik kerakki, bunday so'zlarning tarjimasi boshqa so'zlar bilan qo'shib, ilmiy-texnikaviy matnda ma'lum o'ziga xos xususiyatga ega bo'lganligi bilan murakkablashadi.

Masalan:

–*Revolutionary changes* – *значительные изменения* – sezilarli o'zgarishlar;

–*Massive tube failures* – *сильные повреждения трубы* – quvurning jiddiy shikastlanishi;

–*Optimistic percent* – *завышенный процент* – yuqori foiz;

–*Nitrogen* – *азот*, *oxide* – *не только оксид, но и окись* – azot, oksid.

Shunday qilib, ilmiy-texnikaviy matnlarda “tarjimonning soxta do'stlari” ko'pincha yangi iboralar yaratadi va shunga mos ravishda lug'atda bo'lmagan yangi tarjima ekvivalentlarini talab qiladi. Tarjimon bu omillarning barchasini hisobga olishi va xalqaro so'zlarning qanday shakllanishini bilishi kerak.

3) Asl nusxaning umumiy ma'nosini buzmaydigan, lekin o'rganilayotgan tilning stilistik me'yorlaridan chetga chiqish, bu turdagi matnlarda ko'p qo'llanilmaydigan birliklardan foydalanish va hokazolar tufayli tarjima sifatini pasaytiradigan xatolar, aksariyat hollarda bunday xatolar tarjima sifatini umumiy baholashga ta'sir qilmaydi. Masalan:

Prevailing regulations must be complied with all times.

Mayjud elektr xavfsizligi standartlariga qat'iy rioya qilinishi kerak.

Tahrirlan tarjima: Umumiy elektr xavfsizligi standartlariga rioya qilish kerak (grammatik almashinuv).

4) tarjimaning ekvivalentligiga ta'sir qilmaydigan, lekin tarjimonning ushbu tilni etarli darajada bilmasligini, asl tilning ta'sirini engib o'ta olmasligini, uning shakllarini topa olmasligini ko'rsatadigan ko'rsatilayotgan tilning majburiy me'yorlarini buzish. Bu guruhning xatolari ham madaniyat, urf-odatlar va dunyoqarashdagi farqlar bilan bog'liq. Bunday xatolar tarjimonning umumiy til madaniyati va savodxonligini ko'rsatadi. Qoida tariqasida, ular ma'nolar tizimini qayta ifodalash bosqichida paydo bo'ladi. Masalan:

Anyone responsible for installing, operating or repairing this transducer must be sure to have read and understood the operating manual and in particular the notes of safety.

Asbobni o'rnatish, ishga tushirish, texnik xizmat ko'rsatish yoki ta'mirlash uchun mas'ul bo'lgan har bir kishi foydalanish qo'llanmasidagi ko'rsatmalar, shu jumladan xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalar bilan tanish bo'lishi kerak.

Tahrirlan tarjima: Asbobni o‘rnatadigan, ishga tushiradigan, texnik xizmat ko‘rsatadigan yoki ta‘mirlaydigan xodimlar foydalanish yo‘riqnomalari va xavfsizlik qoidalarini bilishlari kerak. (Konkretlashtirish, umumlashtirish).

Maximum danger level: warns of a potentially dangerous situation in which failure to comply with safety requirements can result in death or serious physical injury.

Maksimal jiddiylik: Agar xavfsizlik choralari rioya qilinmasa, o‘lim yoki jiddiy jismoniy shikastlanishga olib keladigan xavfli vaziyat haqida sizni ogohlantiradi.

Tahrirlan tarjima: Xavfning maksimal darajasi o‘lim yoki sog‘likka zarar yetkazmaslik uchun xavfsizlik qoidalariga to‘liq rioya qilishni talab qiladi. (Gap turini grammatik almashtirish) (Komissarov, 2000).

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turibdiki, ko‘p hollarda xatoliklar interferensiya hodisasi tufayli yuzaga keladi, bu esa sintaktik tuzilmalarning noto‘g‘ri tanlanishi, so‘z tartibi va so‘zma-so‘z tarjimasiga olib keladi. Ingliz, rus va o‘zbek tillarida gapning tuzilishi har xil. Formal nuqtai nazardan, bu farq, eng avvalo, gapning tuzilishida, so‘z tartibida, shuningdek, tilda turli xil konstruksiyalarning mavjudligidadir. Adekvat tarjima qilish uchun ularning originalligini hisobga olgan holda bir qator tarjima usullaridan foydalanish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Garbovsky, N.K. (2004). *Theory of Translation*. M.
2. Safarov, Sh. (2007). *Nutqning etnosotsiopragsmatik tahlili asoslari* (pp. 18-19). Samarqand.
3. Borisova, L.I. (2005). O leksicheskikh zakonomernostyakh nauchno-tekhnicheskogo perevoda. *Teoriya i praktika perevoda*, 1, 15-21.
4. Vinogradov, V.S. (2001). *Perevod: obshchie i leksicheskie voprosy* (224 p.). M.: Izdatel'stvo instituta obshchego srednego obrazovaniya RAO.
5. Glushko, M.M. (1974). *Funktional'nyy stil' obshchestvennogo yazyka i metody ego issledovaniya* (215 p.). M.: Nauka.
6. Klimzo, B.N. (2003). *Remeslo tekhnicheskogo perevodchika*. M.
7. Komissarov, V.N. (2000). *Obshchaya teoriya perevoda* (136 p.). M.: Che Ro.
8. Retsker, Y.I. (2009). *Metodika tekhnicheskogo perevoda* (216 p.). M.: Drofa.